Købstadshuset

I Danmark ligger der Hus ved Hus
vel tusind smaa Huse paa Rad
med røde Tage og Skorstensrøg
der dufter af Middagsmad.

Edvard Søderberg,
»Gadens Digte«, Gyldendal 1900.

De købstadshuse man møder i skønlitteraturen, i bybeskrivelser og turistførere er for det meste store og fornemme bygninger, der er bygget for byens rigmænd: bindingsværkshuse med smukt udskaaret tømmer eller solide grundmurede huse af mørkerøde munkesten.

Mens mange simplere huse er gaaet til, er de fornemme bevaret op til vor tid blandt andet netop fordi bygherren var velstaaende. Han har kunnet bruge gode materialer og sætte uddannede haandværkere til at udføre byggeriet, undertiden endda med en bygmester til at lede arbejdet og sikre en kunstnerisk helhed.

Disse bygninger er spændende, fordi de er ældre end byens øvrige huse, maaske er der knyttet historiske begivenheder til dem, eller de kan have huset berømte personer. Men byen faar dog i lige saa høj grad sin karakter fra alle de mange smaahuse, hvor det ene maaske knap udmærker sig frem for det andet, men tilsammen danner den harmoniske helhed, der er den gamle købstads særkende.

Det var da heller ikke den enkelte bygnings kvalitet, der gav købstaden dens bymæssige præg frem for landbebyggelsen. Helt ind i 1800-tallet var den største del af købstadens huse enkle, enetages bindingsværksbygninger, der ikke med hensyn til størrelse og konstruktion adskilte sig væsentligt fra landsbyens.

Men hvor landsbyens huse og gaarde laa hver for sig og hver især omgivet af deres toftejord, ordnedes byens huse i en samlet række langs en byggelinie, saa der dannedes velafgrænsede gade- og pladsrum. Rækkerne fyldtes maaske ikke alle steder helt ud, men da man lukkede for sin gaard- og haveplads med en eller anden form for hegn, blev gadelinien dog trukket op.

Selvom det mest karakteristiske for byen er den samlede husrække, har ogsaa placeringen af det enkelte hus i forhold til gaden betydning.

Huset kan ligge med gavlen ud mod gaden. Det har da tagryggen og langvæggene, der bærer bjælkelaget, liggende vinkelret paa gaden og huset strækker sig bagud paa grunden. Gavlfacaden, der altsaa ikke er bærende, kan frit udnyttes til vinduers og døres placering, og mod gaden adskiller den tilspidsede gavl klart hvert hus fra dets naboer.

Denne hustype, *gavlhuset,* har bevaret sin dominerende rolle i de sønderjydske og sydfynske byer, hvor den er almindeligt brugt ogsaa til det mindre bolighus.

I resten af landet er det derimod *langhuset,* der nu stort set er eneraadende. Det har de bærende langvægge og tagryggen parallelt med gaden. Hvadenten det er bindingsværkets stolper eller murværket, der bærer, vil gadefacaden naturligt afspejle konstruktionernes fagdeling ved en regelmæssighed i vinduernes og dørenes takt. Selv naar langhusets facade til gaden ikke er længere end gavlhusets, bliver gadebilledet roligere, fordi den bundne vinduestakt og tagfladerne, der fortsætter næsten ubrudt fra det ene hus til det næste, udvisker skellet mellem de enkelte bygninger.

Alligevel har gadebilledet i den gamle middelalderlige by sikkert været livligt nok. Bebyggelsen har maattet føje sig efter naturforholdene paa stedet. Man gik uden om de lavest liggende, sumpede omraader og undgik i det hele til at begynde med, da der var plads nok at raade over, de grunde, der var vanskeligst at bygge paa.

Det blev bestemmende for de krumme gadeforløb, som man endnu finder i den gamle bymidte, og som skiller sig klart fra det senere regelrette gadenet. For mange byers vedkommende kan man endnu paa et moderne bykort gen-

I gavlhusgaden markerer hvert hus sig med sin gavlspids og fremtræder som en selvstændig enhed. Aabenraa, Slotsgade. (Nationalmuseet, 1925).

Rækken af langhuse danner en sammenhængende væg, men set oppefra som her kan de skelnes fra hinanden. Ærøskøbing. (Det kongelige bibliotek, 1930).

kende den gamle bys omrids, og har den været omgivet af et mere eller mindre udbygget forsvarsværk, vil det ofte vise sig i uregelmæssigheder paa overgangen fra det gamle til det nye gadesystem.

Mens de allerfleste danske byer ligger der, hvor de først fandt fodfæste og med deres nutidige bebyggelser dækker over den oprindelige, blev Hedeby – ligesom en anden tidlig bosætning paa Lindholm Høje nord for Nørresundby – opgivet allerede engang i 1000-tallet. Slesvig og Aalborg overtog deres funktion, mens de oprindelige byer groede til og paa det nærmeste blev glemt.

De har derfor været tilgængelige for arkæologiske undersøgelser. I Hedeby er der fundet saa mange bygningsrester, at man kan slutte sig til byens udformning og husenes konstruktion.

Bygningerne laa med gavlen ud mod en plankelagt vej paa en lille indhegnet gaardsplads, og yderligere var hele byen omgivet af en halvkredsformet vold.

Bebyggelsen bestod udelukkende af træbygninger, men med forskellige konstruktioner. Der blev fundet huse med ydervægge af lodretstillede planker, der var gravet et stykke ned i jorden, saa væggene kunne staa; bindingsværkshuse med lerklinet fletværksudfyldning i fagene, ganske som man har brugt det i landhusene langt op i forrige aarhundrede. Endelig var der bulhuse, som er en slags bindingsværkshuse, hvor udfyldningen mellem de bærende stolper ogsaa er af træ i form af vandretliggende planker, buller. Gulvene var stampede jord- eller lergulve, nogle steder fandtes brolægning. Tagene har været tækket med straa, eller de kan have været dækket med planker eller græstørv.

Man har ikke kunnet afdække de meget tidlige stadier i de øvrige byers historie i samme omfang som for Hedebys vedkommende. Kun naar der graves ud til et nybyggeri, er der undertiden mulighed for at foretage undersøgelser. Da kan rester af brolægning af sten eller træ afsløre gadeforløb, flettede risgærder vise ejendomsskellene og mørke brandlag markere bybrandenes hærgen, mens fundamenter og rester af stenhuse placerer bebyggelsen.

I byernes første tid var det et kostbart og omfattende foretagende at bygge et grundmuret hus, saa det var kun kongen og kirken, der kunne magte det. De bevarede middelalderlige stenhuse er da ogsaa næsten alle bygninger, der oprindelig har haft tilknytning til kirken eller kongen. Man ved, at der ogsaa har været en del borgerlige stenhuse, men kun faa er bevaret idag. Kalundborg har været usædvanlig rig paa stenhuse, tilbage ligger nu blandt andet bispegaarden og det gamle raadhus. I Helsingør findes stenhuse bevaret i den saakaldte middelalder-karré, Strandgades østlige ende. I Næstved og Ribe er ogsaa bevaret enkelte huse.

Disse tidlige grundmurede bygninger, som velhavende borgere lod bygge, adskilte sig stilmæssigt ikke meget fra det samtidige kirkelige byggeri, men det var forholdsvis smaa huse, kun med et enkelt rum eller to i hver etage. De er bygget af store røde mursten, munkesten, i nogle tilfælde med blændingsprydede gavle, smaa fladbuede vinduer og andre gotisk prægede detailler. Oftest har de staaet som det ene-

Tuesens middelalderlige boder i Næstved. Mogens Tuesen, der var borgmester i Næstved, skænkede boderne til kirken i 1484.

Hver bod havde et enkelt rum med ildsted, og yderligere et rum i kælderen, hver bod har to vinduer og en dør. Trappefrisen under tagskægget og den fladbuede dør i spidsbuet spejl er gotiske træk.

De store grundejere udnyttede ikke kun deres jord til eget brug, men ogsaa til udlejningsbyggeri. Ejerens bygninger laa ofte ud mod hovedgaden eller inde paa grunden, mens lejeboderne laa ud til baggaden. (Nationalmuseet fot. 1897).

ste faste og brandsikre stenhus i et større anlæg, hvor resten af bygningerne, – stalde, lader, magasinbygninger og udhuse – har været bindingsværkshuse og bulhuse.

Bulhuse findes bogstavelig talt ikke bevaret, de gik tidligt af brug paa grund af det store træforbrug til opførelsen. Det blev simpelthen forbudt at opføre bulhuse for at spare tømmer til andet brug, blandt andet skibsbyggeri.

Af de middelalderlige bindingværkshuse er de allerfleste gaaet til ved de mange bybrande, der hurtigt kunne rasere en hel by, naar ilden sprang fra det ene straatækte tag til det andet. I den rigeste udformning var det statelige, prangende bygninger i flere etager, med fremspringende overetager baaret af knægte, der ligesom det øvrige tømmer kunne være udskaaret og dekoreret med bemaling i kraftige farver. Naar de udmurede tavl overkalkedes med farvet kalk og døre og porte ogsaa blev smykket med kulørte dekorationer gav det byen et festligt og farverigt udseende. Eksempler paa saadanne meget smukke huse er Apoteker Reimingks gaard paa torvet i Kolding og huset Vestergade 14–16 i Køge.

I købstadsmuseet »Den gamle By« i Aarhus er der opstillet mange af den tids bindingsværkshuse fra byer rundt i landet.

Fra den tidlige middelalder og frem gennem tiden kan man faa indblik i byens liv gennem arkivernes indhold af skøder, skifter, retsprotokoller, laugsregler, torveforskrifter, folketællinger og mange andre dokumenter. Der er langt færre kort og prospekter, der aftegner bebyggelsen eller de enkelte huse.

I byerne var der samlet store værdier, og for at beskytte dem og sikre torvefreden blev byområdet paa en eller anden maade omgærdet: med hegn, plankeværk – »byens planker« er et udtryk som ofte findes i papirerne – eller endda med volde og grave. For at hævde torveretten skulle færdsel og varetransport ind og ud ad byen kunne kontrolleres, saa gaderne blev lukket af med byporte.

I en bræmme udenfor byen laa markjorden. Det var landbrugsjord, der i lang tid gav et væsentligt tilskud til byens økonomi. Den dyrkedes af byens borgere – især dem, der havde brug for det i deres erhverv, slagtere og bagere, og det medførte, at der ogsaa inden for bygrænsen blev anvendt meget plads til landbrugsformaal. Der var lade- og staldbygninger med tilhørende møddinger, kreaturvandinger og vænger til de mindre husdyr. Da der ogsaa var udstrakte haveareales, oplagspladser, reberbaner og maaske aaløb med mølledamme, kan man forstaa, at byerne i en lang aarrække kunne rumme deres tilvækst inden for bygrænsen. I bymidten kunne grundene ganske vist efterhaanden blive meget kraftigt udnyttet, som man endnu i dag kan se det f.eks. i karreerne mellem Stengade og Strandgade i Helsingør, som er fyldt op med tæt og høj middelalderlig bebyggelse.

Langs landevejsgaderne – algaderne – som gik gennem byen fra port til port, og omkring torvet laa byens ældste, store grunde. De kunne gaa helt igennem til baggaderne, og paa disse grunde samledes de anseligste bygninger, haandværksmestrenes huse og de store købmandsgaarde, som kunne være hele komplekser af boliger, værksteder, brænderier, stalde og pakhuse.

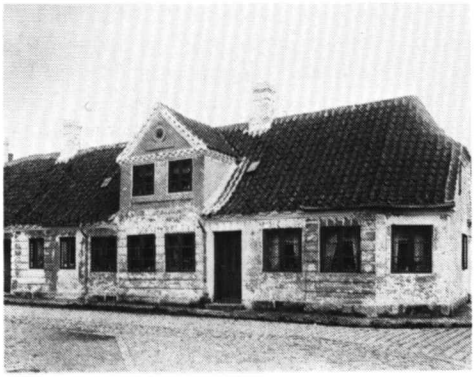

Hvidkalket hus i Nibe med klassicistiske træk, side- og midtparti fremhævet med refendfugning, sparrenkopgesims og glat baand i gavlkvist. (Nationalmuseet, 1918).

Den lave venlige købstadsgade med lyse og ensartede huse. Grønnegade, Nibe. (Nationalmuseet, 1918).

Byens økonomiske center var torvet, det var her, handelen efter forskrifterne skulle afvikles, og det var naturligvis fordelagtigt at have sit hus eller sin gaard i nærheden. Kun i havnebyerne kunne havnepladsen konkurrere med torvet om rangen som det vigtigste handelsomraade og om de store bygningsanlæg.

Paa selve torvet laa raadhuset, der ogsaa havde sin andel i torvefunktionen. Der opbevaredes de veje- og maaleredskaber, der var autoriserede af byraadet. Den justerede alenstok kunne anbringes paa raadhusets port eller murværk, saa den var let tilgængelig.

Undertiden var raadhuset selv den faste bagmur i letbyggede boder, som ellers stod frit paa pladsen.

Endelig stod paa torvet gabestokken og byens kag til stadig paamindelse om den justits, byen selv opretholdt, og som til skræk og advarsel skete fyldest netop paa den offentlige plads.

I tiden efter reformationen havde købstæderne en fremgangsperiode, hvor der blev bygget baade stort og rigt. Men med svenskekrigene og landets forarmelse ved tabet af de store landomraader gik købstæderne i staa i lang tid, først omkring 1800 begyndte en langsom fremgang.

Ligesom danske haandværkere rejste til udlandet for at uddanne sig og finde arbejde, kom der baade i 1700- og 1800-tallet udenlandske haandværkere og bygmestre hertil, hovedsagelig fra Tyskland, og var med til at præge byggemaaden med den stil og haandværkertradition, de var oplært med i deres hjemland. Blandt de mange fremmede haandværkere kendes nogle faa. I Viborg arbejdede den saksiske bygmester J.G. Hödrich efter branden i 1726. Han nyoplørte og istandsatte adskillige bygninger, der med deres barok-præg blev forbillede for mange følgende bygmestres arbejder. Mange af hans huse er nu nedrevet eller ændret, dog kan man i Sct. Mogensgade 1, i Viborg se en prøve paa hans byggemaade. En anden udlænding, som arbejdede her i landet, var N.H. Rieman. Han var samtidig med Hödrich og arbejdede ogsaa en tid i Viborg. Blandt hans øvrige arbejder rundt i Jylland, som ogsaa omfattede kirker og herregaarde, er Lichtenbergs palæ i Horsens.

Med det udtrykkelige formaal at højne det kunstneriske niveau her i landet var Kunstakademiet blevet oprettet i 1754, og i 1771 blev det bestemt, at det var en betingelse for at blive haandværksmester i København, at ansøgerens mesterstykke godkendtes af Kunstakademiet. Samtidig blev der indført tegneundervisning for de københavnske haandværkerlærlinge paa Akademiet.

Det kom virkelig til at betyde en højnelse af bygningskunsten baade i hovedstaden og i provinsen, hvor flere haandværksmestre slog sig ned efter uddannelse paa Akademiet. Andre provinshaandværkere tog ved lære af de akademisk uddannede arkitekter, der tegnede de offentlige bygninger og byggede paa herregaardene.

Den klassiske arkitektur blev det store ideal, som inspirerede landets nyuddannede arkitekter til storslaaede byggerier paa slotte og herregaarde og satte sit præg paa genopbygningen af København efter branden i 1795.

Ligeledes i slutningen af 1700-tallet begyndte velhavende borgere i provinsen at bygge huse i grundmur og med en bevidst arkitektonisk ud-

formning, præget af Akademiets lære.

Det er rolige husblokke med pudsede facader og en profileret gesims som en klar afslutning mod det teglhængte tag, der gerne er hel- eller halvvalmet. En tagkvist eller trekantgavl kan fremhæve bygningens midtparti og give den større værdighed og rejsning, eller man fremhæver sidepartierne ved en kraftig vandret, à refend fugning. Dekorationen bestaar af vandrette facadebaand, vinduesindramninger og kvadermurværk paa sokkel og hushjørner.

Bearbejdet til denne beskedne gengivelse i et dansk købstadshus virker den klassiske stil uendelig fordringsløs, men ogsaa overordentlig forfinet.

Den gamle, middelalderligt prægede by passede daarligt i denne klassiske arkitekturopfattelse. Da myndighedernes mulighed for at styre og kontrollere byernes forhold som helhed var styrket, var tiden inde til en regulering af de krogede gader, til at afskaffe karnapper, bislag og fremspringende trapper. De kraftigt farvede bindingsværksfacader, med tømmerets forstyrrende mønster foretrak man at gemme under puds eller helt at skalmure og derefter at kalke eller oliemale i den moderne lyse tone.

Man gjorde sig umage for at opnaa en arkitektonisk helhed ogsaa efter maskeringen, og det er ofte lykkedes saa godt, at man kun ved en grundig undersøgelse kan afsløre en ældre kerne, mens huset udadtil fremtræder som et typisk klassiscistisk byggeri.

Den overvejende del af købstadsbebyggelsen var helt op mod 1800 opført af bindingsværk og med straatag. Det var igennem aarhundrederne aarsag til utallige ødelæggende bybrande, som blev stadig farligere, jo tættere der blev bygget.

Hvor alvorligt man saa paa problemet, og hvor vanskeligt det alligevel var at ændre byggemaaden, kan ses af de stadigt gentagne kongelige breve til byraadene. Allerede i slutningen af 1400-tallet opfordrer kong Hans Viborgs borgmestre til at sørge for, at de, der har raad, lægger tegl paa deres tage i stedet for straa. Saadanne befalinger om at udskifte straa med tegl og bindingsværk med grundmur fortsætter helt ind i forrige aarhundrede. Da købstædernes bygningskommissioner begynder at virke i 1832, er et af forslagene at straatagene udskiftes med $^1/_{10}$ hvert aar, saa man i løbet af ti aar havde afskaffet alle straatagene.

I 1800-tallets første halvdel faar købstæderne

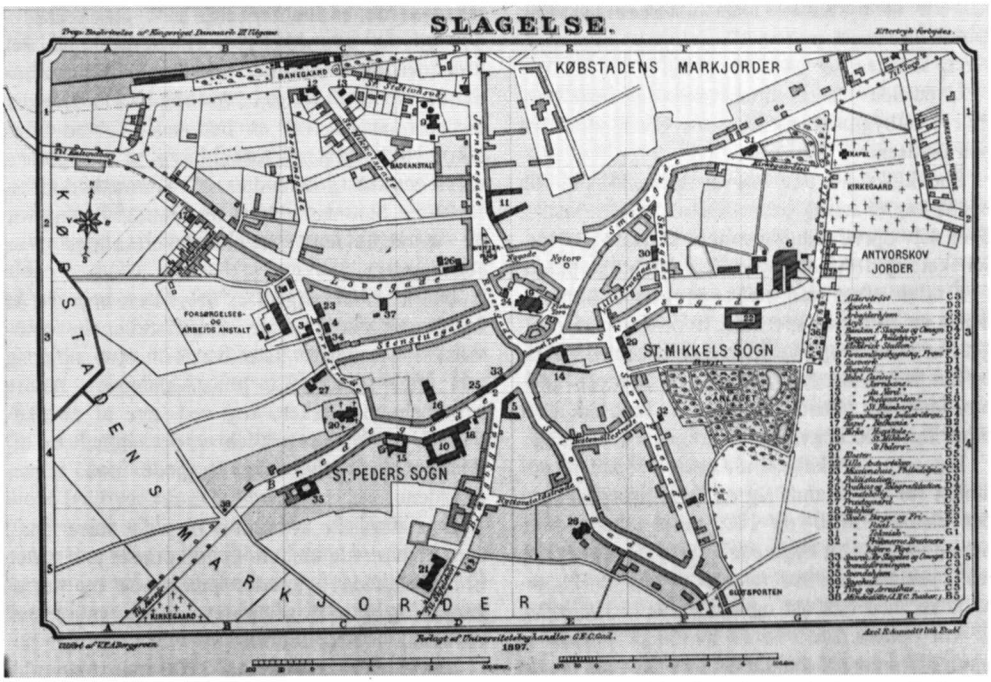

Slagelse 1897. Bebyggelsen begynder at brede sig udover bygrænsen, blandt andet nord paa mod jernbanen, men byens omrids er ikke udvisket. Anlægget i Natmandsvænget aabnedes i 1882. (Trap, 3. udg.).

Byens afgrænsning mod det omgivende landskab er klart omgivet med rækken af stynede pile. (Johannes Larsen: Udsigt over Tage i Kerteminde, tidlig Majmorgen, 1896. Kunstmuseet).

en betydelig befolkningstilvækst, der sammen med en almindelig større velstand i hele landet resulterer i en øget byggeaktivitet, med netop mange af de huse, vi kan bruge endnu i dag.

De fine huse kom naturligvis til at danne forbillede for det øvrige byggeri, og som i hovedstaden hjælpes den nye stil frem ved myndighedernes indsats. Efter brandene i Nyborg i 1796–97 blev der f.eks. udarbejdet mønstertegninger af klassicistisk tilsnit til støtte for haandværkerne ved byens genopbygning.

Det var nu ikke kun de faa velstaaende, der kunne optræde som bygherrer, men ogsaa den store gruppe almindelige borgere. Deres økonomi rakte ganske vist ikke til at bygge individuelt udformede huse, men ved at gøre en dyd af nødvendigheden og indordne hvert hus i rækken, skabte de det fine ensartede gadebillede, som er et af købstadens fortrin.

En simpel regel for bebyggelsen sagde, at højden til tagskægget ikke maatte overstige gadens bredde. Det blev ogsaa haandhævet da bygningskommissionerne indførtes, og det har været medvirkende til at bevare provinsbygadens lyse og venlige udseende.

Med disse næsten anonyme huse rykker klassicismen for alvor ind i provinsbyerne.

I by efter by ligger da hus ved hus med ganske samme grundformer, opbyggede paa en lav stensokkel, med regelmæssigt fagdelte facader og afsluttede med et sadeltag over gesimsen, ofte sammenbygget med nabohuset.

Størrelser og proportioner begrænses af de traditionelle materialers og konstruktioners egenskaber til beskedne etagehøjder, husdybder og fagstørrelser.

Husenes ydre kalkedes eller maltes i lyse farver, hvide, blegrøde, gule eller grå, gesimser og facadedetailler blev fremhævet med hvidt. Vinduer, døre og porte maltes i ganske faa farver. Taget dækkedes nu omsider af de røde vingetegl.

Selv om alle husene i gaden holder sig inden for disse hovedrammer, vil hvert hus dog altid faa sin egen fremtræden ved den udformning og behandling af detaillerne, som den enkelte ejer giver det. Taggesimsens profilering skiller det

Husrække fra slutningen af forrige aarhundrede, blank mur med ornamenter i murværk, skifertag. (Kongensgade, Hjørring, 1912).

Vandet; aa, sø, fjord eller hav har stor betydning for bybilledet (Sæby).

ene hus fra dets nabo, facaden kan udsmykkes med en baanddekoration enten glat eller ornamenteret, og især døre og portes opbygning og udsmykning er yndede og overkommelige emner for individuel udfoldelse.

Den afvigelse fra hovedformerne, som har den største betydning for gadens udseende er de forskellige tagkviste. Gavlkvisten, der bruges for at faa mulighed for at anbringe et vindue i tagetagens værelser, eller frontonen, der optræder som et arkitektonisk virkemiddel, idet den kan give selv et beskedent hus en vis holdning.

Lige som husets ydre er enkelt, er planen meget simpel. Indgangen er fra gadesiden, hvor et par stentrin i fortovet fører til gadedøren. Igennem den kommer man ind i forstuegangen, der gaar tværs igennem huset og har udgang til gaarden eller haven bagved. I gangen er der dør til boligen i stueetagen og trappe til de øvrige etager.

I den mindste og enkleste form ligger der til gaden en stue, sjældent flere, til gaardsiden er køkken og kammer eller arbejdsrum.

I forrige aarhundrede da befolkningstilvæksten virkelig tog fart, og industrialiseringen af byerhvervene startede den store vandring fra land til by, blev det provinsbyerne, som fik den forholdsvis største andel af tilvæksten.
Saa trods aflastningen fra de nye byer, stationsbyerne, gik købstæderne en problemfyldt tid i møde. Der blev brug for boliger til arbejdere og funktionærer i de nye virksomheder, og det resulterede i byggeriet af de mange smaa reelle huse, der findes i stort tal i hver eneste købstad. De første, der naturligvis ligger nærmest bymidten, er ofte hvidkalkede huse uden egentlig dekoration, med tjæret sokkel, dannebrogsvinduer, profileret gesims og omsider gennemført i grundmur og med tegltag.

Senere foretrækkes den blanke mur, det vil sige, at murstenene staar fremme uden efterbehandling i form af puds, kalk eller maling, og taget kunne dækkes med skifer.

Bygningens dekoration fremkommer som et resultat af mureteknikken, mønstermurværk, og særlige fugetyper. Bygningsled fremhæves ved sten, der udkrages som gesimser, baand eller indramninger. Der er nu industrielt fremstillede dekorationssten til raadighed fra teglværkerne, formsten til sokler, vinduesfalse og hovedgesims, glasserede sten til borter paa murfladerne, formstøbte profiler til vinduesindfatninger og dekorationselementer enten af cementmørtler eller terracotta som anvendes f.eks. i udsparede felter under vinduerne.

Mange steder betød denne pludselige udvikling, at byen voksede med en planløs udbygning, først med bebyggelse langs udfaldsvejene, siden paa udstykninger af byens markjorder imellem dem. Derved mistede mange byer den tidligere klare og smukke afgrænsning mod oplandet.

Til gengæld bevaredes nogle væsentlige boligkvaliteter og skønhedsværdier inden for byens oprindelige omraade. Ganske vist blev bebyg-

gelsen højere, grundene udnyttedes stærkere, der byggedes til paa bagarealerne og den storbymæssige forandring af butikkerne i hovedgaden begyndte.

Men uden for bymidten, i smaagaderne, beholdt provinsbyen sine bedste egenskaber, nemlig en boligform, der er ideel selv med de krav, man vil stille idag.

Her har der sjældent været raad til at vise sig. Alt er indrettet efter og beregnet ud fra sin nytteværdi. Vejene, der kun har ringe færdsel, er smalle, fortovet bliver til en græs- eller grusrabat eller forsvinder helt. Her, hvor husene aldrig har naaet at slutte rækken helt, kigger syrener, hyld og frugttræer ud over hegnene, der virkelig holder sammen paa den afvekslende bebyggelse.

Nogle steder, især i fjordbyerne, med deres stejle terræn, kan man opleve at se have- og gaardarealerne bagfra, hvor de virker rodede og usammenhængende. Men kommer man den rigtige vej, gennem porten eller gennemgangen i et af husene og gaar paa opdagelse bagved, vil

Klyngen i Frederikshavn har smalle grusstier bag grundene, saa man med trillebør eller trækvogn kan køre garn, redskaber og brændsel til udhusene.

Smukt og stilfærdigt gaardinteriør med en fin sammenhæng i materialerne. (Aabenraa).

Have ud mod bygrænsen med fint gammeldags stakit og malet trælysthus. (Svaneke).

Det uundværlige vaskehus som lukker gaarden ind til naboen. Det kan bruges som en udvidelse af forhuset til bad eller kammer (Roskilde).

man finde en fin ordning af grunden.

Nærmest forhuset har man gaardspladsen med side- og bagbygninger. De kan være indrettet til værksted, lager eller garage og med halvtagsskure til cykler, barnevogne og brændsel og endelig er der vaskehuset med dets egen lille skorsten.

Længere bagude paa grunden kommer haven. Den rummer først og fremmest nytteplanter, grøntsager og frugtbuske, der kan bidrage til husholdningen og maaske, hvis pladsen tillader det, nogle frugttræer, men ogsaa gerne lidt prydhave med sirbuske og stauder til afskæring. Maaske er der endda blevet plads til et lysthus af mere eller mindre fornemt tilsnit.

Bag rækkerne af de ganske smaa enetages familieboliger er have og gaard næsten smeltet sammen til en enhed, hvor der kun er de helt uundværlige udhuse – lokum og vaskehus – der lukker langs den ene side ind til naboen. Derudover er haverne blot adskilt ved hække eller hegn.

Udførelsen er saa enkel som mulig, ejeren har vel ofte selv bygget dem. Overfladerne er behandlet med gamle kendte materialer, murværket kalket, træværk, døre og vinduer malet med oliefarve, plankeværker og paptage tjærede, hvidt, grønt og sort.

Hensynet til funktionen og den mest økonomiske udnyttelse af materialerne har bestemt formgivningen, og det viser sig, at det er et rigtigt udgangspunkt.

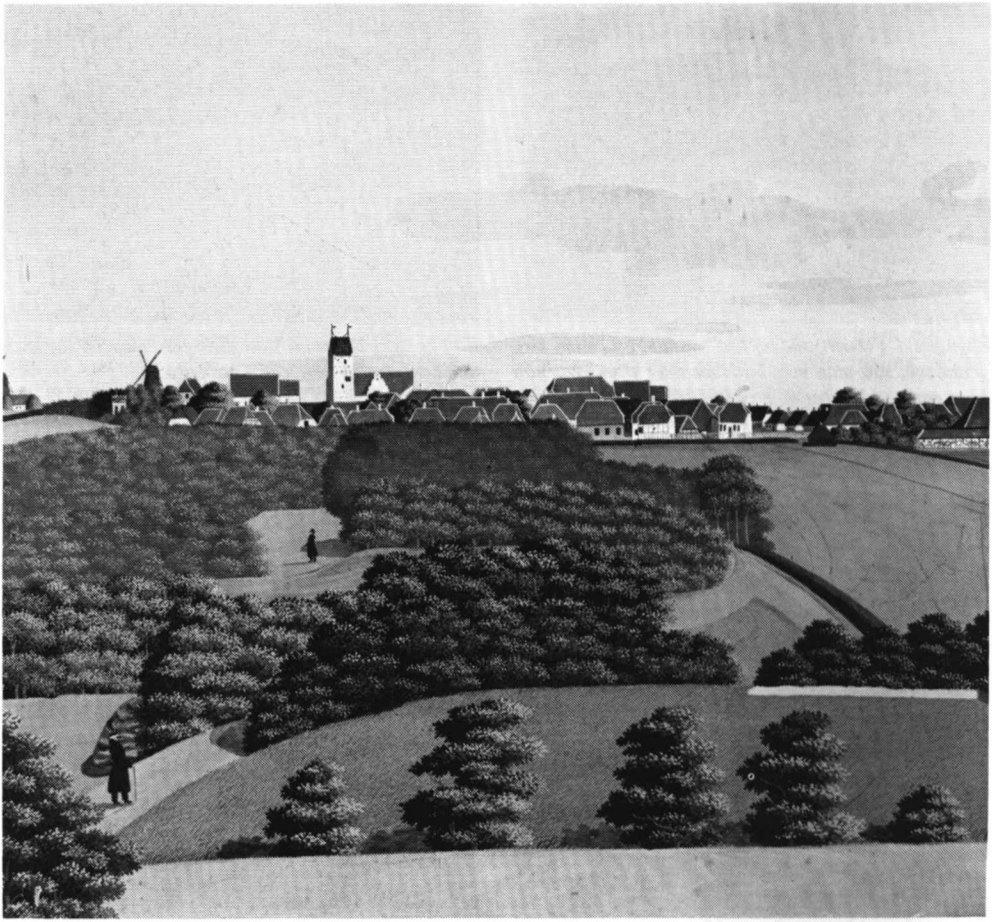

De lave huse med røde tage nedenfor kirken, hvis taarn alene rejser sig over byen. Det er det billede af købstaden man har i erindringen fra utallige gengivelser i litteratur og malerkunst. (Prospekt af Hjørring, 1835, R. H. Kruse, Privateje).